

DİASPORA ERMENİLERİ VE ABD MAHKEMELERİNDEKİ TAZMİNAT GİRİŞİMLERİ

(DIASPORA ARMENIANS AND THEIR
RESTITUTION ATTEMPTS IN THE US COURTS)

Aslan Yavuz ŞİR
AVİM

Öz: *Bu çalışmada Amerikan mahkemelerinde Türkiye Cumhuriyeti devleti ve iki banka aleyhine açılan tazminat davaları incelenecektir. Bunun için öncelikle Amerikan hukuk sistemi içerisinde Diaspora Ermenileri lehine yapılan düzenlemeler ile davaya temel oluşturan hukuki durum ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca davaların konusu kısaca incelenecek ve sürece ilişkin iddia ve karşı-iddialar ile mütalaalar tartışılacaktır. Diaspora Ermenilerinin diğer tazminat girişimleri ile karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacak ve özellikle sigorta poliçelerinin tazmin edilmesine ilişkin girişimler ve bu girişimlerin sonuçlarının Türkiye Cumhuriyeti aleyhine açılan davalara yansımaları incelenecektir. Çalışmanın amacı Diaspora Ermenilerinin buldukları ülkelerde yürüttükleri faaliyetler açısından en kritik öneme sahip bir konuda yaşanan gelişmeleri ve bu gelişmelerin 2015 öncesi faaliyetler açısından önemini vurgulanmasıdır. Emval-i Metruke konusu hukuki açıdan çözüme kavuşturulmuş bir konudur. Bu konuda hak arama yolları bellidir ve Diaspora Ermenileri soykırım iddialarında olduğu gibi terk edilmiş mallar konusunda da meşru hukuki yollardan kaçınmaktadır. Bunun yerine 2015 öncesinde Ermeni malları konusunu, kendilerinin siyasi açıdan etkin oldukları ABD Kaliforniya eyaletinde gündeme getirmeye çalışarak aslında Amerikan hukuki sistemi içerisinde Türkiye'nin zorla muhatap kılınmaya çalışılacağı bir soykırım tartışmasını gündeme getirmeye çabalamaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Diaspora, Ermeni, ABD, Tazminat, Uluslararası Hukuk, FSIA, KSHUY, Egemen Bağışıklığı, Zaman Aşımı*

Abstract: *This article will analyze the compensation suits that were filed against Republic of Turkey and two Turkish banks in the American courts. Firstly, the article will present an overall evaluation of the legal adjustments in favor of Diaspora Armenians within the American legal system and the legal basis for the concurrent cases. Moreover, the subject-matter of the cases will be presented, while a critical analysis on*

the development of the cases, basic arguments and counter-arguments will also be given. There will also be a comparative look at the simultaneous or previous suits filed by the Diaspora Armenians regarding their demands for compensation on the insurance policies that were given during the Ottoman Empire, and also the effects of these cases to the file suits against Republic of Turkey and two Turkish banks. The main aim of this article is to highlight some major developments regarding the Diaspora attempts against Turkey and its institutions before 2015. The issue of the Armenian abandoned properties had been legally resolved in the past. It's well established that any attempt to challenge the current condition has to be made in a certain procedural way. Thus, Diaspora Armenians beware of all the legitimate legal and procedural methods that have been defined by the Turkish national law and international law. Instead, they insist on bringing their political demands via propaganda in US California legislation in order to force Turkey into a legal mass, which is illegitimate and irrelevant with regard to the US legal system.

Keywords: *Diaspora, Armenian, US, Compensation, International Law, FSIA, CCP, Sovereign Immunity, Statute of Limitations*

Giriş: 2015 Öncesi Diaspora Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış

Hem Diaspora Ermenileri hem de Ermenistan hükümeti uzun yıllardır Türkiye'den toprak ve tazminat taleplerini açıkça dile getirmektedirler. Bu talepler özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Cephesi'nde ve daha sonra Sevres ve hatta Lozan'da gerçekleştirilmeye çalışılmıştı. 1915 olaylarının 100. yıldönümü olarak öne çıkarılan 2015 yaklaşırken Türkiye aleyhinde yürütülen çalışmaların da yoğun bir şekilde arttığı görülmektedir. Ermeni Diasporası ve Ermenistan'ın 2015 öncesi faaliyetlerinden bazılarını belirtmek gerekirse:

- Nisan 2011'de Ermenistan Başkanı Serj Sarkisyan'ın talimatı ve onayıyla "Ermeni Soykırımının 100. Yıldönümüne İlişkin Etkinliklerin Koordinasyonu için Devlet Komisyonu" kurulmuştur. Bu komisyonda Ermeni yetkililer olduğu gibi Diaspora'dan da temsilciler olması öngörülmüştür.
- Aralık 2011'de, uzun süredir Avrupa'daki Ermenilerin gündeminde olan "3ncü Batı Ermenileri Ulusal Asamblesi" Fransa'nın Sevres şehrinde toplanmıştır. İlk iki asamble 1917 ve 1919 yıllarında yapılmıştı. Bu Asamble ile Batı Ermenilerini temsil edecek bir uluslararası Batı Ermenileri Ulusal Konsey örgütlenmesine gidilmesi

ve 2015 öncesinde Türkiye aleyhinde girişimlerin hızlandırılması kararlaştırılmıştır. Bu girişimlerden en dikkat çekicisi, 2012-2013 Eylem Planı'nda yer alan "Batı Ermenilerinin" 1915 yılında yaşadığı toplu kayıp ve zararların belirlenmesi çalışmalarının desteklenmesi ve "Armenian Forum of Lawyers" adı altında bir kuruluşun oluşturularak ulusal ve uluslararası mahkemelerde tazminat davalarının açılması bulunmaktadır.

- Benzer şekilde 2009 yılından bu yana Amerika Birleşik Devletleri'nde, Türkiye Cumhuriyeti, TC Merkez Bankası ve TC Ziraat Bankası aleyhinde tazminat davaları devam etmektedir.
- Uluslararası ve ulusal akademik alanda Ermeni soykırımının kabul edilmesini amaçlayan toplantı, seminer, konferans, kitap, makale yayınlanması gibi çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu çerçevede Nisan 2010'da *Armenian Film Foundation* adlı vakıf ile Güney Kaliforniya Üniversitesi Shoah Foundation Institute arasında "soykırım" tanıkları ile yapılan 400 civarında görüşmenin kayıtları ile hazırlanacak çalışmaların yayınlanması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Halihazırda Ermenistan Arşivleri İdaresi elindeki kayıtların yayınlanması ile ilgili çalışmalara başlamıştır.
- Washington'da 2000 yılında Kafesciyan Vakfı tarafından başlanmış ancak çeşitli hukuki anlaşmazlıklar sebebiyle henüz tam anlamıyla yürütülmeye başlanamayan Ermeni Soykırımı Müzesi açılması projesinin 2015 öncesinde tamamlanması planlanmaktadır.
- Söz konusu girişimler ile eş zamanlı olarak Diaspora Ermenilerinin tazminat ve toprak taleplerine dayanak oluşturacak akademik çalışmalar da yaygınlık kazanmaya başlamıştır.¹ Soykırım iddialarının yeni bir tür propagandasından farkı bulunmayan bu çalışmaları öne çıkaran, geçmişte uluslararası ve ulusal zeminde çözüme kavuşturulmuş, ancak 2015 öncesinde yeniden gündeme

1 Uğur Üngör ve Mehmet Polatel (2011) *Confiscation and Destruction: The Young Turk Seizure of Armenian Property Continuum*, London and New York; Hrayr S. Karagueuzian and Yair Auron (2009) *A Perfect Injustice: Genocide and Theft of Armenian Wealth* Transaction Publishers; Kevork K. Baghdjian (2010) *The Confiscation of Armenian Properties by the Turkish Government said to be abandoned* Published by Khatchig Babikian Literary Fund No.3 Antelias:Lebanon; Nevzat Onaran (2010) *Emval-i Metruke Olayı: Osmanlı'da ve Cumhuriyette Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi* Belge Yayınları: İstanbul. Bu kitapların son 3 yıl içinde yayınlanmış olması (Bahgdjian'ın kitabı ilk defa 1987 yılında yayınlanmıştır. İngilizceye çevrilerek 2010 yılında tekrar basılmıştır. Bu yeniden basım ilk basımdan neredeyse 25 sene sonra, hem de bu makalenin konusu olan davalar gündeme geldiği sırada yapılmış olması önemlidir) dikkat çekicidir. Sadece kitap olarak değil aynı zamanda hem Türkiye'de hem de yabancı basında konu ile ilgili birçok akademik, yarı akademik ve gazete makalesinin, özellikle de son 5 yıl içinde ciddi şekilde artmakta olduğu görülecektir. Bu yayınlar arasında hukuki analiz içeren, Türkiye'de Ermenilerin malları ile ilgili ciddi bilgi-belge araştırmacılığına ve mevzuat-incelemesine dayanan çalışma bulunmamaktadır. Zaten konu itibarıyla söz konusu tartışmaların tekrar gündeme gelmesinin sebebi siyasi propagandadır. Özellikle Uğur Üngör ve Mehmet Polatel tarafından yayınlanan kitap bu bağlamda dikkat çekicidir.

getirilmeye çalışılan Ermeni malları konusu üzerine yoğunlaşmalarıdır.

Özellikle 2,3,4 ve 6ncı maddelerde de görüleceği üzere tazminat talepleri ile ilgili yoğun bir çalışma içine girildiği açıkça fark edilmektedir. Mesela Diaspora'nın etkili olduğu ülke (yabancı ülke parlamentoları) ve eyaletlerde (ABD) kanuni yolları ve boşlukları kullanarak soykırım iddialarını hukuki zemine taşıma çabaları bu bağlamda düşünülmelidir. Hukuki zeminden kastettiğimiz, Ermenilerin etkin olduğu ülke ve parlamentoların kanuni boşluklarını kullanarak uluslararası hukuka ve bazı durumlarda federal kanunlara aykırı olan hukuki düzenleme ve yasama yapılmasını sağlamaktır. Nitekim ABD Kaliforniya eyaleti, Diaspora'nın en etkin olduğu eyaletlerden biri olduğundan özellikle son on yıldır Diaspora'nın adım adım kurguladığı hukuki düzenlemeler için uygun bir zemin sağlamaktadır. Söz konusu hukuki düzenlemelerin amacı, Amerikan hukuku açısından tezat oluşturan kanun ve içtihat yolunu kullanarak Ermeni soykırım iddiaları ve buna bağlı tazminat ve toprak taleplerinin, öncelikle Amerikan kamuoyu, daha sonra uluslararası alanda propagandasının yayılmasının sağlanmasıdır.

ABD Kaliforniya eyaleti, Diaspora'nın en etkin olduğu eyaletlerden biri olduğundan özellikle son on yıldır Diaspora'nın adım adım kurguladığı hukuki düzenlemeler için uygun bir zemin sağlamaktadır.

Amerikan hukukunun kendilerine tanımış olduğu uygun şartları da kullanarak Diaspora Ermenileri, Osmanlı vatandaşı olan Ermenilerin 1915 yılındaki zorunlu göç sırasında ve bunu müteakiben geride bırakılan mallar konusunda ciddi girişimler yapmış ve bazı sonuçlar da almışlardır. Bu makalede Diaspora Ermenilerinin Amerikan hukuk sistemi içinde 2015 öncesinde soykırım savlarını dile getirme ve Amerikan devleti ile Türkiye arasındaki ilişkileri etkilemeye yönelik girişimleri incelenecektir. Bu girişimlerden en dikkat çekici olanı ve doğrudan Türkiye'yi ve kurumlarını hedef alması bakımından Türkiye Cumhuriyeti, Ziraat Bankası ve Merkez Bankası aleyhine açılan tazminat davaları özel bir inceleme gerektirmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Diaspora Ermenilerinin tazminat talebi içeren bu faaliyetlerinin hukuki açıdan tartışılması bir yana, soykırım savlarının uluslararası alanda dile getirilmesine yönelik girişimlerin akademik alanda da desteklenmesine ilişkin bir tür akademik propaganda faaliyetinin başlamış olması da dikkat çekicidir. Diaspora Ermenilerinin ön ayak olduğu "soykırım endüstrisinin" en önemli ayaklarından birini oluşturan akademik propaganda hâlihazırda belli başlı kişilerin öncülüğünde devam

ettirilmektedir. Yapılan çalışmalar genelde Diaspora'nın tazminat girişimleri ile eş zamanlı ve bu girişimleri destekleyen tezleri öne çıkaran yayınlar olmuştur. Temel iddia, Ermenilere yönelik soykırım yapıldığı ve bunun amacının İttihat ve Terakki Partisi liderlerinin bir Türk orta sınıf yaratmak olduğudur.² İddiaya göre İttihat ve Terakki Partisi ve yöneticileri Ermenilere soykırım yapmış ve geride kalan mallara usulsüz bir şekilde el koyarak bunu devlet eliyle bir Türk tüccar sınıfın yaratılması amacıyla kullanmıştır. Ancak bu iddialarda belirtilen kötü niyet ve kastın hiçbir şekilde bulunmadığı, yalnızca Emval-i Metruke mevzuatının incelenmesi ile dahi tam tersini kanıtlayan bir durumun ortaya çıktığı rahatlıkla görülebilir.³ Bu çalışmada söz konusu mevzuat ile ilgili ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Ancak mevzuatın kararlı bir şekilde uygulandığı, Osmanlı vatandaşı Ermenilerin Osmanlı döneminde ve yeni cumhuriyetin kurulmasından sonra da haklarının korunmasına yönelik ciddi tedbirler alındığı vurgulanmalıdır.

Bu çalışmada Amerikan mahkemelerinde Türkiye Cumhuriyeti devleti ve iki banka aleyhine açılan tazminat davaları incelenecektir. Bunun için öncelikle Amerikan hukuk sistemi içerisinde Diaspora Ermenileri lehine yapılan düzenlemeler ile davaya temel oluşturan hukuki durum ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca davaların konusu kısaca incelenecek ve sürece ilişkin iddia ve karşı-iddialar ile mütalaalar tartışılacaktır. Diaspora Ermenilerinin diğer tazminat girişimleri ile karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacak ve özellikle sigorta poliçelerinin tazmin edilmesine ilişkin girişimler ve bu girişimlerin sonuçlarının Türkiye Cumhuriyeti aleyhine açılan davalara yansımaları incelenecektir. Çalışmanın amacı Diaspora Ermenilerinin buldukları ülkelerde yürüttükleri faaliyetler açısından en kritik öneme sahip bir konuda yaşanan gelişmeleri ve bu gelişmelerin 2015 öncesi faaliyetler açısından önemini vurgulanmasıdır. Emval-i Metruke konusu hukuki açıdan çözüme kavuşturulmuş bir konudur. Bu konuda hak arama yolları bellidir ve Diaspora Ermenileri soykırım iddialarında olduğu gibi terk edilmiş mallar konusunda da meşru hukuki yollardan kaçınmaktadır. Bunun yerine 2015

Emval-i Metruke konusu hukuki açıdan çözüme kavuşturulmuş bir konudur. Bu konuda hak arama yolları bellidir ve Diaspora Ermenileri soykırım iddialarında olduğu gibi terk edilmiş mallar konusunda da meşru hukuki yollardan kaçınmaktadır.

2 Üngör ve Polatel (2011); Onaran (2010); Ayrıca bkz. Fuat Dündar (2010) *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Emisite Mühendisliği (1913-1918)* İletişim Yayınları: İstanbul s. 294-296; Ayhan Aktar (2006) *Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm* İletişim Yayınları: İstanbul.

3 Bu konuda en ayrıntılı derleme eski Maliye Başkontrolörü Selahaddin Kardeş tarafından yapılmıştır. Selahaddin Kardeş (2008) "Tehcir" ve *Emval-i Metruke Mevzuatı*, Maliye Bak. Strateji Gel. Bşk. Yayınları: Ankara; Ayrıca hukuki bir inceleme için Önder Aytaç (2012) "Emval-i Metruke" *Adalet Dergisi* Sayı:42, ss.1-48.

öncesinde Ermeni malları konusunu, kendilerinin siyasi açıdan etkin oldukları ABD Kaliforniya eyaletinde gündeme getirmeye çalışarak aslında Amerikan hukuki sistemi içerisinde Türkiye'nin zorla muhatap kılınmaya çalışılacağı bir soykırım tartışmasını gündeme getirmeye çabalamaktadır.

Diaspora Ermenilerinin Amerikan Hukuk Sistemi Dâhilindeki Girişimleri

Amerikan mahkemeleri, II. Dünya Savaşı üzerinden 50 yıl geçmesine rağmen bugün hâlâ o dönemde işlendiği iddia edilen suçların tespiti ile ilgili başlıca hukuki forum olma özelliği taşımaya devam etmektedir. Nitekim Amerikan hukuku açısından özellikle son on yıldır görülen tazminat davalarının daha önce bir örneği bulunmamaktadır.⁴ Burada dikkat çekici nokta Amerikan mahkemelerinin uzun süre önce ve başka ülkelerde işlendiği iddia edilen suçlara ilişkin tazminat taleplerini dikkate alma konusunda öncü rol oynamasıdır. Diaspora Ermenilerinin açtıkları tazminat davalarında bizzat Ermeniler lehine danışmanlık ve avukatlık da yapmış olan Michael Bazzyler'in de kabul ettiği üzere, Amerikan mahkemeleri böyle durumlarda küresel adalet dağıtıcı hukuki platform işlevi görmeyi üstlenmiş görünmektedir. Özellikle başka ülkelerde söz konusu taleplerin dikkate alınmasının mümkün olmadığı durumlarda veya bu tür talepleri dinleyecek hukuki mevzuat boşluğunda Amerikan yasaları diğer ülke vatandaşlarının açtıkları davaların görülebildiği bir yargı sistemi sağlamaktadır. Amerikan hukuk sistemi, Kıta Avrupa'sındaki durumun aksine, açılacak davalarda iddiaların tam anlamıyla belgeler ve kanıtlar ile desteklenmesi şartı aranmamakta, açılacak davanın işleyiş sürecinde mahkemenin taleplerine göre kanıt oluşturulması sistemini işletmektedir.⁵ Amerikan mahkemelerinin binlerce hatta milyonlarca dolarlık tazminat davalarında davacılar lehine karar verdiği örnekler ve de *class action* olarak adlandırılan kolektif davaların açılabilmesi, bu mahkemeleri benzer davalar için en uygun platform haline getirmiştir.⁶

4 Michael J. Bazzyler (2002) "The Holocaust Restitution Movement in Comparative Perspective", *Berkeley Journal of International Law*, Volume: 20, Issue: 1, ss. 11-44

5 Michael J. Bazzyler (2011) "From 'Lamentation and Liturgy to Litigation': The Holocaust-Era Restitution Movement as a Model for Bringing Armenian Genocide-Era Restitution Suits in American Courts" *Marq. L. Rev.* Sayı. 95 s. 251

6 Basit şekilde ifade etmek gerekirse, davacıların kendi lehine sonuç çıkması daha muhtemel olan mahkemeye başvurmayı seçmelerine "forum-shopping" prensibi denmektedir. Diaspora Ermenilerinin Amerikan mahkemelerinde açtıkları davalar basitçe bu prensibe dayandırılabilir. Ancak söz konusu davaların devletlerin yargı bağımsızlığını ilgilendirdiği durumlarda, yani bir devletin başka bir devletin mahkemesinde yargılanamaz olmasına istisna oluşturduğu iddia edilen hukuki meselelerde forum-shopping prensibi ciddi bir tezat oluşturmaktadır. Çünkü *forum* olarak adlandırılan iki ülke mahkemelerinin birbiri üzerinde yargı yetkisi bulunmamaktadır. Zaten durumun Diaspora Ermenilerinin de açtıkları davalarından olumlu sonuç alma hususunda yaptıkları bir tercih ile ilgisi olmadığı açıktır. Amaç, Amerikan mahkemelerini (forum) siyasi iddialarının propagandasını yapabilmek amacıyla kullanmaktır.

İkinci olarak Amerikan vatandaşı Ermenilerin özellikle Kaliforniya'daki etkinlikleri, yukarıda bahsedilen uygun durumu destekleyen eyalet kanunlarının çıkarılmasını sağlamıştır. Ermenilerin Kaliforniya Eyalet Meclisi'nde yürüttükleri siyasi lobcilik faaliyetleri sonucunda, Kaliforniya Sivil Hukuk Usul Yasası'na (KSHUY) 354.4 ve 354.45 sayılı maddelerin eklenmesi sağlanmıştır. Bu iki madde ile Kaliforniya kanunlarına "Ermeni soykırımı mağdurları" ve bunların sigorta, banka, tevdiat alacakları ile yağmalanan mallarının bankalara yatırılan bedellerine ilişkin hukuki düzenleme ve tanımlar girmiştir.⁷

Görüleceği üzere her iki maddede ortaya konan "Ermeni soykırımı kurbanı tanımı" birbirinden farklıdır. Özellikle bu maddeler eklenirken ABD'nin

7 CAL. CCP. CODE § 354.4: California Code - Section 354.4

(a) The following definitions govern the construction of this section:

(1) "Armenian Genocide victim" means any person of Armenian or other ancestry living in the Ottoman Empire during the period of 1915 to 1923, inclusive, who died, was deported, or escaped to avoid persecution during that period.

(2) "Insurer" means an insurance provider doing business in the state, or whose contacts in the state satisfy the constitutional requirements for jurisdiction, that sold life, property, liability, health, annuities, dowry, educational, casualty, or any other insurance covering persons or property to persons in Europe or Asia at any time between 1875 and 1923.

(b) Notwithstanding any other provision of law, any Armenian Genocide victim, or heir or beneficiary of an Armenian Genocide victim, who resides in this state and has a claim arising out of an insurance policy or policies purchased or in effect in Europe or Asia between 1875 and 1923 from an insurer described in paragraph (2) of subdivision (a), may bring a legal action or may continue a pending legal action to recover on that claim in any court of competent jurisdiction in this state, which court shall be deemed the proper forum for that action until its completion or resolution.

(c) Any action, including any pending action brought by an Armenian Genocide victim or the heir or beneficiary of an Armenian Genocide victim, whether a resident or nonresident of this state, seeking benefits under the insurance policies issued or in effect between 1875 and 1923 shall not be dismissed for failure to comply with the applicable statute of limitation, provided the action is filed on or before December 31, 2010.

(d) The provisions of this section are severable. If any provision of this section or its application is held invalid, that invalidity shall not affect other provisions or applications that can be given effect without the invalid provision or application.

Erişim Adresi: <http://codes.lp.findlaw.com/cacode/CCP/3/2/2/4/s354.4> Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2012.

CAL. CCP. CODE § 354.45: California Code - Section 354.45

(a) For purposes of this section, the following terms have the following meanings:

(1) "Armenian Genocide victim" means any person of Armenian or other ancestry living in the Ottoman Empire during the period of 1890 to 1923, inclusive, who died, was injured in person or property, was deported, or escaped to avoid persecution during that period.

(2) "Bank" means any banking or financial institution, including any institution that issued bonds, that conducted business in Ottoman Turkey at any time during the period of 1890 to 1923, inclusive.

(3) "Deposited assets" means any and all cash, securities, bonds, gold, jewels or jewelry, or any other tangible or intangible items of personal property, or any documents indicating ownership or possessory interests in real, personal, or intangible property, that were deposited with and held by a bank.

(4) "Looted assets" means any and all personal, commercial, real, and intangible property, including cash, securities, gold, jewelry, businesses, artwork, equipment, and intellectual property, that was taken from the ownership or control of an individual, organization, or entity, by theft, forced transfer, or exploitation, during the period of 1890 to 1923, inclusive, by any person, organization, or entity acting on behalf of, or in furtherance of the acts of, the Turkish Government, that were received by and deposited with a bank.

(b) Notwithstanding any other law, any Armenian Genocide victim, or heir or beneficiary of an Armenian Genocide victim, who resides in this state and has a claim arising out of a failure of a bank to pay or turn over deposited assets, or to turn over looted assets, may bring an action or may continue a pending action, to recover on that claim in any court of competent jurisdiction in this state, which court shall be deemed the proper forum for that action until its completion or resolution.

taraf olduğu 1948 sözleşmesinin koruması dışında bırakılan savaştan grup ve siyasi grup tanımı gözetilmemiştir. Ayrıca soykırım kurbanı olmak için atalarının veya kendisinin Ermeni olması şartı da konulmamış, belirtilen dönemde ölen, yaralanan, malları zarar gören herkes bu tanıma dâhil edilmiştir.⁸ Bu kurban tanımına göre 1875-1923 arasında Avrupa ve Asya'da faaliyet göstermiş ve hâlâ ABD'de bulunan sigortacı şirketlere

Asıl sorun, Kaliforniya Kanunu ile ortaya çıkan belirsizlik değil, bir devletin Amerikan yargısı önünde bağımsızlığını sağlayan temel uluslararası hukuk prensibinin, yine uluslararası hukuk açısından nasıl tespit edileceği belirlenmiş olan soykırım ile ilgili 1948 sözleşmesine aykırı olarak Amerika'da çıkarılan bir federal kanun ile Amerikan mahkemelerine verilmiş olmasıdır.

yönelik dava açılması mümkün kılınmaktadır. Aynı şekilde 1890-1923 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet göstermiş bankalarda bulunan mevduatlar için de banka aleyhinde dava açılmasına olanak tanınmıştır. Yağmalanmış mallarla ilgili madde ise çok geniş bir tanım içermektedir. Kısaca, hırsızlık, zorunlu göç veya işletme suretiyle elde edilmiş tevdiati kabul etmiş bankalar aleyhinde dava açılmasına olanak tanınmaktadır.

Soykırım ile ilgili 1948 Sözleşmesi neredeyse hiç dikkate alınmamıştır. Bunun sebebi olarak da Yabancı Egemen Bağımsızlığı Kanunu (FSIA)⁹ ile devletlerin yargı bağımsızlığına getirilen istisnalar gösterilmektedir.¹⁰ Nitekim görüleceği gibi Amerikan mahkemelerinde ABD aleyhine

dava açılmasına olanak sağlayan bu kanun, Amerikan mahkemelerine soykırımın tespit edilmesi ile ilgili yetki vermiş gibi uygulanmaktadır. Asıl sorun, Kaliforniya Kanunu ile ortaya çıkan belirsizlik değil, bir devletin Amerikan yargısı önünde bağımsızlığını sağlayan temel uluslararası hukuk prensibinin, yine uluslararası hukuk açısından nasıl tespit edileceği belirlenmiş olan soykırım ile ilgili 1948 sözleşmesine aykırı olarak

(c) Any action, including any pending action brought by an Armenian Genocide victim, or the heir or beneficiary of an Armenian Genocide victim, who resides in this state, seeking payment for, or the return of, deposited assets, or the return of looted assets, shall not be dismissed for failure to comply with the applicable statute of limitation, if the action is filed on or before December 31, 2016.

(d) The provisions of this section are severable. If any provision of this section or its application is held invalid, that invalidity shall not affect other provisions or applications that can be given effect without the invalid provision or application.

Erişim Adresi: <http://codes.lp.findlaw.com/cacode/CCP/3/2/2/4/s354.45> Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2012.

8 Pulat Tacar (2011) Türkiye'ye Karşı Hukuk Savaşı: Ermeni Asıllı ABD Vatandaşlarının ABD Mahkemelerinde Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Ziraat Bankası'na Açtığı Davalar” *Ermeni Araştırmaları*, 10. Yıl Özel Sayı No: 37-38.

9 *Foreign Sovereign Immunities Act*, Erişim Adresi: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/part-IV/chapter-97> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2012.

10 Bu kanun ile ilgili ayrıntılı bilgi, davaların iddia metinlerinin incelenmesi sırasında verilmektedir.

Amerika’da çıkarılan bir federal kanun ile Amerikan mahkemelerine verilmiş olmasıdır. Gerçekten de Holokost’taki durumun aksine Ermeni soykırımını açısından herhangi bir geçerliliği bulunan hukuki bir karar bulunmamaktadır. Eğer tespit edilecekse bununla ilgili gerekli kurumlar hâlihazırda 1948 sözleşmesi ile tanımlanan yetkili mahkemelerdir.¹¹

Bu kanunlardaki gibi, soykırım iddialarının uluslararası hukuk tarafından açıkça belirlenmiş kapsamı dışında ele alınması ve ülke mahkemelerine veya yasama organlarına tespit, cezalandırma, kınama gibi yetkiler tanınması tamamıyla Diaspora Ermenileri tarafından dogmaya dönüştürülmüş bir meselenin siyasal yolla propagandasından başka bir şey değildir. Diaspora Ermenilerinin açtığı davalar, davacı avukatlarının iddia ettiği gibi “sadece para” amacı gütmemektedir.¹² Daha büyük olan amaç, hukuki açıdan meşru yollara başvuracak kanıt, delil, belge ve en önemlisi soykırım kastı bulunduğu dair haklı bir dayanak bulunmadığından, Türkiye’yi zor duruma düşürmek ve soykırım propagandası yapabilmek için Amerikan mahkemelerinin kullanılmasıdır. Görüleceği gibi girişimler o kadar ileri gitmiştir ki Amerikan hukuk sisteminde ABD Başkanı’na verilen yetkiler ile çakışacak noktaya dahi varmıştır.

Yabancı Egemen Bağımsızlığı Kanunu (FSIA)

Amerikalı Ermenilerin avukatlarından Michael Bazyler’in de gösterdiği gibi davaların Amerikan mahkemelerinde açılıyor olması tesadüf değildir: “Birleşik Devletler mahkemeleri soykırım veya insan hakları ihlallerinden doğan maddi kayıpların tazmin edilmesi için açılan hukuk davalarını tanıyan tek mahkemeler olmuştur.”¹³ Hâlbuki devletlerin yargı bağımsızlığı uluslararası hukukun temel prensiplerinden biridir. Amerikan hukuk sistemi, yukarıdaki istisnayı gerçekleştirmesine imkân tanıyan hukuki düzenlemeleri 1952 yılında Amerikan Dışişleri Bakanlığı hukuk müşavirinin yazdığı ve *Tate Letter* olarak bilinen mektup ile başlatmıştır. Amerikan Dışişleri Bakanlığı bu tarihten sonra yabancı devletlerin kamusal eylemlerinin (*Jure Imperii*) bağımsızlığı ile özel eylemlerinin (*Jure Gestionis*) bağımsızlığı arasında ayırma giderek özel eylemlerin bağımsızlığını sınırlandırmıştır.¹⁴ 1976 tarihli yabancı devletlerin yargı bağımsızlığının

11 Gündüz Aktan (2009) “Devletler Hukukuna Göre Ermeni Sorunu” *Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler* der. Ömer Engin Lütem (2009) Terazi Yayıncılık, Ankara, ss. 149-187.

12 “Tek amacımız para, Ağır peşinat olabilir”, *Habertürk*, 14 Ağustos 2011.

13 Bazyler (2011) s. 248.

14 McDonnell Douglas Corp. v. Iran, 758 F.2d 341, 348 (8th Cir. 1985) kararında şu ifade dikkat çekicidir: Yabancı Egemen Bağımsızlığı Kanunu, egemen bağımsızlığının kuraldan ziyade istisna olduğunu ve yabancı egemenin tamamen devlet ile ilgili eylemleri ile sınırlandırılması, dar yorumuyla ticari eylemlerine genişletilmemesi gerektiğini kabul etmektedir.”; İki kavram arasındaki farklılığın ortaya çıkması hususunda 70’li yıllarda uluslararası alanda ortaya çıkan tartışmaların bir analizi için bkz. R. Higgins (1982) “Asser Institute Lectures on International Law: Certain Unresolved Aspects of the Law of State Immunity”, *Netherlands International Law Review*, 29, ss. 265-276.

sınırlarını ve istisna oluşturan durumları tanımlayan FSIA sınırlayıcı bağışıklık teorisini kanunlaştırmıştır. Ancak kanunun çıkış noktası, devletlerin, başka devletlerin yargısı önünde bağışıklığa sahip olduğu prensibidir. Nitekim yabancı egemen bağışıklığı önermesinden yola çıkarak bu duruma istisna oluşturan durumları açıklamakla önceliği bağışıklık prensibine vermekte, ayrıca siyasi etkiye açık olma ihtimalini göz önüne alarak yabancı egemen bağışıklığı iddiaları hususunda karar verme yetkisini de mahkemelere vermektedir.¹⁵

Yabancı Egemen Bağışıklığı Kanunu'nun getirdiği istisnalar 1605 numaralı ve “Yabancı bir Devletin Yargılama Yetkisi Bağışıklığına Dair Genel İstisnalar” başlıklı maddenin b fıkrasının 3ncü paragrafında tanımlanmıştır. Buna göre,

- (a) Yabancı bir devletin Amerika Birleşik Devletleri veya Eyaletleri mahkemelerinin yargı yetkisi karşısında şu hallerde bağışıklığı bulunmamaktadır: uluslararası hukuka aykırı bir şekilde mülkiyet hakkı gasp edildiyse ve mallar veya bu mallar karşılığında alınan mallar yabancı bir devlet tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütülen herhangi bir ticari faaliyet ile bağlantılı olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunuyorsa; veya mallar veya bu mallar karşılığında alınan mallar yabancı bir devletin organı veya aracı kurumunun ise veya tasarrufunda bulunuyorsa ve bu organ veya aracı kurum Amerika Birleşik Devletleri'nde ticari faaliyet yürütüyorsa...¹⁶

Dolayısıyla bir kişinin malı uluslararası hukuka aykırı bir şekilde elinden alınmışsa ve bu hukuka aykırı mülkiyet ile ABD topraklarında ticari faaliyet yürütülüyorsa, bu kanuna göre yargı bağışıklığı ortadan kalkmaktadır. Malın yağmalanması veya haksız kamulaştırma gibi eylemler bu çerçevede ele alınmaya çalışılmaktadır. Ayrıca açılan davaların konusu “yabancı devlet veya bir organı ya da aracı bir kurum tarafından ABD’de yürütülen bir ticari faaliyet” ile ilgili olduğu sürece bağışıklığa istisna oluşturmaktadır.

15 United States Code TITLE 28 Foreign States Immunity Act, Part4, Chapter 97, § 1602 “The Congress finds that the determination by United States courts of the claims of foreign states to immunity from the jurisdiction of such courts would serve the interests of justice and would protect the rights of both foreign states and litigants in United States courts. Under international law, states are not immune from the jurisdiction of foreign courts insofar as their commercial activities are concerned, and their commercial property may be levied upon for the satisfaction of judgments rendered against them in connection with their commercial activities. Claims of foreign states to immunity should henceforth be decided by courts of the United States and of the States in conformity with the principles set forth in this chapter.”

16 United States Code TITLE 28 Foreign States Immunity Act, Part 4, Chapter 97, § 1605 “General exceptions to the jurisdictional immunity of a foreign state”, http://www.law.cornell.edu/uscode/28/usc_sec_28_00001605_____000-.html Son Erişim: 22 Şubat 2012 (Resmî Olmayan Çeviri).

İşte, ABD vatandaşı Ermeniler öncelikle FSIA ve ikinci olarak KSHUY'na dayanarak Türkiye ve Türk bankaları aleyhine kolektif dava açmışlardır. Ancak görüleceği üzere her iki dava da hukuki olmaktan ziyade siyasi hedeflerden hareketle açılmış olan davalardır. Nitekim bu iki dava ve benzer davaların işleyiş süreci hukuki başarısızlığı açıkça ortaya koymaktadır.

Kaliforniya Bölge Mahkemesi'nde TC, Ziraat Bankası ve Merkez Bankası'na Açılan Davalar

Garbis Davoyan ve Hrayr Turabyan 28 Temmuz 2010 tarihinde Kaliforniya Bölge Mahkemesi'nde Türkiye Cumhuriyeti, Ziraat Bankası ve Merkez Bankası aleyhine dava açmışlardır. Davacılar Garbis Davoyan and Hrayr Turabian “Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti ve/veya Osmanlı hükümetinin etnik Ermeni olan atalarına karşı eylemleri sebebiyle tazminat talebinde” bulunmaktadır.¹⁷ Aynı talepler ile bu defa farklı davacılar, Alex Bakalyan, Harutunyan ve Mahdesyan (henüz tespiti yapılmayan 100 kadar davalı ile birlikte), yine Türkiye Cumhuriyeti, Merkez Bankası ve Ziraat Bankası aleyhine 17 Aralık 2010 tarihinde Kaliforniya Bölge Mahkemesi'nde dava açmışlardır. Buna göre her iki mahkemede davacılar uluslararası hukuk ve uluslararası anlaşmalar ile Türk hukukuna da aykırı olarak haksız kazanç ve insan hakları ihlallerinin yapıldığı suçlamasını öne sürmüşlerdir.¹⁸ Her iki dava da kolektif dava olma özelliği taşımaktadır. Bakalyan davasında söz konusu haksız kamulaştırılmış malların karşılığında talep edilen miktar 64 milyon dolar civarındadır. Bunun dışında 10 maddelik talep listesinde birçok farklı ihlal sebebiyle davalılardan tazminat talep edilmektedir.¹⁹ Ayrıca Yabancı Egemen Bağışıklığı Kanunu madde 1603'de yapılan tanımlara dayanarak

17 *Garbis Davoyan, vd., Republic of Turkey, et al.* Case No. CV 10-05636 DMG (SSx) 12 Temmuz 2010.

18 *Garbis Davoyan, et al. v. Republic of Turkey, et al.* Case No. CV 10-05636 DMG (SSx) 12 Temmuz 2010

19 *Bakalian v. Turkey et al.* Case No CV 10-09596 SJO (JEMx) 5 Aralık 2010 Talepler şöyledir:

1. Compensatory and punitive damages in an amount within the jurisdictional limits of the Court according to proof;
2. The current fair market replacement value of their expropriated property, estimated to be at least \$63,875,000 plus the accrued reasonable rental value;
3. An accounting of profits;
4. Restitution based on Defendants' unjust enrichment;
5. Imposition of a constructive trust;
6. Declaratory relief as requested in the action lawsuit;
7. Costs of suit;
8. Costs expended by Plaintiffs in Pursuit of their property pursuant to California Civil Code # 3336;
9. Injunctive relief to prevent Defendants' continuing unjust enrichment;
10. Such other and further relief as the Court may deem just and proper.

Ziraat Bankası ve Merkez Bankası, Türkiye Cumhuriyeti'nin organları olarak kabul edilmişlerdir.²⁰

Türkiye Cumhuriyeti, Ziraat Bankası ve Merkez Bankası'na tebligatlar gönderilmiştir. Ancak bu tebligatların hem Yabancı Egemen Bağımsızlığı Kanunu'nda belirtilen prensiplere hem de her iki devletin de taraf olduğu ve devletler arasındaki tebligat usullerini tanımlayan Lahey Konvansiyonu'na uygun yapıлып yapılmadığı davanın erken safhalarında tartışma konusu olmuştur. Nitekim mahkeme yukarıda bahsedilen ara kararında Merkez Bankası ve Ziraat Bankası'na yapılan tebligatların usule aykırı olduğunu kabul etmiş ancak yine de yapılan tebligatları geçerli saymıştır.²¹ Kaliforniya mahkemesi 5 Mayıs 2011 tarihinde verdiği ara kararda ABD ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Lahey Tebligat Konvansiyonu'na taraf olduklarını, bu konvansiyona üye devletlerin kendilerine yapılan tebligatları ancak “[bu tebligata] riayet etmek egemenlik veya güvenliklerini ihlal ederse” reddedebileceklerini belirtmiştir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'ne tebligatların ancak diplomatik yollardan yapılabileceğini tavsiye etmiş ve mahkemenin böyle bir yetkisi bulunmadığını açıklamıştır.²² Nitekim Türkiye ne Davoyan ne de Bakalian davasında taraf olarak yer almıştır.²³

Temel İddialar: Kritik bir İnceleme

Her iki davada da kişilerin mallarının uluslararası hukukun temel prensiplerine aykırı olarak ellerinden alındığı iddia edilmekte, bu haksız eylemden elde edilen kazanç yoluyla da Türkiye Cumhuriyeti, Merkez Bankası ve Ziraat Bankası'nın ABD'nde ticari faaliyet yürüttüğü öne

20 “Devletin bir organı veya aracı kurumu (1) şirket veya diğer ayrı bir tüzel kişilik ise; (2) yabancı bir devletin organı veya siyasi bir alt kurumu veya hisse payının veya diğer mülkiyet hisselerinin çoğunluğu yabancı bir devlet veya onun siyasi alt kurumuna ait ise; (3) ne[...] Amerika Birleşik Devletleri'nin eyaletlerinden birisine tabi, ne de üçüncü bir ülke kanunlarına kurulmamış ise...” *Garbis Davoyan, et al. v. Republic of Turkey*, et al. Case No. CV 10-05636 DMG (SSx) July 12th, 2010; İlgili madde: United States Code TITLE 28 Foreign States Immunity Act, Part4, Chapter 97, § 1603 “Definitions” http://www.law.cornell.edu/uscode/28/usc_sec_28_00001603_____000-.html Son Erişim: 22 Şubat 2012.

21 *Garbis Davoyan, et al. v. Republic of Turkey*, et al. Case No. CV 10-05636 DMG (SSx) 12 Temmuz 2010.

22 Karar metninde geçen önemli maddeler şöyledir: “Both the United States and the Republic of Turkey are signatories to the Convention on the Service Abroad of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters (“Hague Service Convention” or “Convention”), opened for signature Nov. 15, 1965... A signatory to the Convention may refuse to comply with a request for service “only if it deems that compliance would infringe its sovereignty or security.” Hague Service Convention, art. 13. In that case, the state’s central authority “shall... promptly inform the applicant and state the reasons for the refusal... To the extent Plaintiffs ask the Court to rule that the Republic of Turkey wrongfully denied service pursuant to Article 13, the Court lacks jurisdiction to consider that issue... There is no evidence that Plaintiffs have attempted to comply with 28 U.S.C. § 1608(a)(3) or (a)(4). Nor can the Court authorize service by alternative methods under Rule 4(f)(3). Rule 4(f) applies only to individuals... Accordingly, Plaintiffs’ motion for order validating service is DENIED.” *Garbis Davoyan, et al. v. Republic of Turkey, et al. Decision* CV 10-05636 DMG (SSx) 5 Mayıs 2011

23 Case 2:10-cv-09596-DMG -SS Document 53 Filed 09/01/11.

sürülmektedir. Bu sebeple egemen bağımsızlığının da FSIA hükümleri gereğince ortadan kalktığı iddia edilmektedir.

Bu noktada her iki dava açısından kritik bir sorun belirlemektedir: vuku bulunduğu iddia edilen eylemler sırasında davacı Ermenilerin ataları Osmanlı vatandaşı mıydı? Nitekim ABD Temyiz Mahkemesi, Chuidian v Philippine National Bank davasında vatandaş olduğu takdirde bağımsızlığa istisna oluşturmayacağı kararını vermiştir.²⁴ Davacılar atalarının 1915 veya sonrasında vatandaşlıktan çıkarıldığını iddia edebilirler, fakat 1915 sonrasında Ermenilerin vatandaşlıktan çıkarıldıklarına dair hiçbir belge bulunmamaktadır.

Mallar uluslararası hukuka aykırı olarak mı alınmıştır? Öncelikle yukarıda bahsedilen vatandaşlık prensibine göre bu konuda yetkili tek mercii Türk mahkemeleridir. Ayrıca Ermenilerin mallarının korunması ile ilgili çok ciddi bir mevzuat bulunmaktadır. Nitekim bugün hâlâ Emval-i Metruke mevzuatına göre Ermenilerden kalan topraklar iktisap yolu ile edinim dışında bırakılmış, özel statüye haiz topraklardır. Ermeniler'e Lozan Anlaşması ile Türkiye'ye dönme ve mallarını almak hakkı verilmiştir. Davacılar, mallarının nakde dönüştürüldüğünü ve dava ettikleri bankaların ABD'de bu sermaye ile ticari faaliyet yaptığını ileri sürmektedir. Ancak, yine taşınmaz mallarda olduğu gibi bu nakit paralar, Ermenilere verilen 15 yıllık sürede dönüp hak iddia etmediklerinden hazineye kaydedilmiştir. Bunların haksız olarak alındığı veya Ziraat ve Merkez Bankalarına sermaye olarak verildiğine dair hiçbir delil bulunmamaktadır. Kuruluş zabıtlarında da bu tür bir nakit aktarımı olduğuna dair herhangi bilgi-belge bulunmamaktadır. Örneğin dava ettikleri Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, iddia tarihinde kurulmamıştır.

Ermeniler'e Lozan Anlaşması ile Türkiye'ye dönme ve mallarını almak hakkı verilmiştir.

Yapılan kamulaştırma işlemi uluslararası hukuka aykırı olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Hâlbuki söz konusu mallar ABD'de bulunmamaktadır. Mala el konulması istisnası bir devletin kendi vatandaşlarının malları konusundaki tasarruflarına uygulanamaz.²⁵

24 Keith Hight ve George Kahale III (1991) "International Decisions: Chuidian v. Philippine National Bank" *The American Journal of International Law*, Vol. 85, No. 2 s. 344; "Expropriation by a sovereign state of the property of its own nationals does not implicate settled principles of international law." United States Court of Appeals, Ninth Circuit. - 912 F.2d 1095.

25 Wahba v. National Bank of Egypt 457 F.Supp.2d 721 (2006), Kamulaştırma İstisnası başlığı altında mahkeme Dr. Susanne P. Wahba'nın mallarının Mısır Ulusal Bankası tarafından kamulaştırılması sırasında kendisinin hâlâ Mısır vatandaşı olduğunu belirtmiş ve yetkisizlik kararı vermiştir.

Türk-Amerikan Tazminat Anlaşması

Bu noktada ABD ile Türkiye arasında imzalanan tazminat anlaşmasına değinmekte fayda vardır. Osmanlı hükümetinin Ermeni malları ile çıkardığı mevzuat ile yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yapılan hukuki düzenlemeler birbiri ile tutarlıdır. Nitekim Türk hükümeti Ermeni mallarının korunması ve sahiplerine geri verilmesi hususunda hassas davranmıştır.²⁶ O dönemde Kafkasya ve Balkanlardan Anadolu'ya göç göz önüne alındığında aslında ne Osmanlı hükümeti ne de yeni kurulan Türk devletinin ciddi göç sorunu ile karşı karşıya kaldığı görülecektir. Bu koşullar altında dahi hükümet, başka ülkelerin vatandaşlığına kendi rızası ile geçmiş olanlar dışında tüm geri dönenlerin malları veya karşılığı olan mevduatı hak sahiplerine geri vermiştir.²⁷ Diğer ülke vatandaşlığına geçmiş olanlar konusunda dahi Türk hükümetinin iyi niyeti göz ardı edilemez. ABD hükümeti ile yapılan tazminat anlaşması buna örnektir.

Gümrü ve Kars anlaşmalarında tehciye uğrayanların geri dönüşü ve mallarının iadesi üzerine maddeler konulmuştur. 1920 yılında Ermenistan ile imzalanan ancak yürürlüğe girmeyen Gümrü Anlaşması'nın 6ncı maddesi; silahlı çatışmaya katılmamış, katliam yapmamış vb. vatandaşların dönmesine imkân tanımış, 7nci maddesi geri dönüş süresini 1 yıl ile sınırlandırmıştı.²⁸ 1921 tarihli Kars Anlaşması'nın 14ncü maddesi, anlaşmanın imzalanmasını takip eden 6 ay içinde 1918-1920 savaş mültecilerinin durumu ile ilgili düzenlemelerin yapılmasını öngörmekteydi,²⁹ ancak böyle bir düzenleme yapıp yapılmadığı bilinmemektedir.³⁰

Çoğu Ermeni mülteci, gittikleri ülkelerin vatandaşlıklarını aldığından sorun çözüme kavuşturulamamıştır. Özellikle Amerika'daki Ermeniler Amerikan hükümetinden bu konuda taleplerde bulunmuşlardır. Nitekim Lozan Konferansı sırasında ABD ile Türkiye arasında bir mutabakata varılmışsa da 1927 yılında bu mutabakat ABD'de reddedilmiştir.³¹ Senato bu mutabakata onay vermeyince, mutabakatın asıl metninde kurulması öngörülen hükümetler arası komisyon da çalışmalarını durdurmak zorunda kalmıştır. Nihayet 1933 yılında imzalanan Dostluk ve Ticaret Anlaşması ile komisyon tekrar çalışmalara başlamıştır. Komisyon çalışmaları uzun geçmiştir. ABD hükümeti kendisine yapılan 1880 başvurunun tümünü tek tek incelemek yerine Ermenilere verilmek üzere toplu bir para üzerinde

26 Taha Niyazi Karaca (2005) *Ermeni Sorununun Gelişim Sürecinde Yozgat'ta Türk-Ermeni İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

27 Hikmet Özdemir vd. (2010), *Ermeniler, Sürgün ve Göç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 120.

28 İsmail Soysal (1983) *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt (1920-1945), T.T.K, ss. 17 – 23.

29 İsmail Soysal (1983) ss. 41-47.

30 Kemal Çiçek'e göre Mart 1922'de böyle bir düzenleme yapılmıştır. Kemal Çiçek (2011) "Türk-Ermeni Tazminat Antlaşması" *Ermeni Araştırmaları*, No: 37-38, s. 22

31 Söz konusu anlaşmanın kapsamlı bir özeti için bkz. Philip Marshall Brown (1927) "The Lausanne Treaty" *The American Journal of International Law* Vol. 21, No. 3 (Temmuz, 1927), ss. 503-505

anlaşma sağlamaya çalışmıştır. Sonuç olarak Türkiye ile ABD, 13 taksit halinde 1.300.000 dolar ödemeyi kabul etmiştir. Gerçekten de vatandaşlık konusuna değinilmeden Amerikan vatandaşlarının tüm mülkiyet haklarını kapsayacak bir çözüme varılmıştır.³² Ancak bu paranın 900.000 doları ödendikten sonra Amerikan hükümeti tazminat ödenecek uygun başvuru sahibi bulunmadığından daha fazla ödemenin gereksiz olduğunu bildirmiş, kalan 400.000 dolar Türkiye’den istenmemiştir.³³ Dolayısıyla aslında Amerikan hükümetinin dahi emin olamadığı bir konuda Türkiye, yalnızca iyi niyet kaidesi ile hareket ederek, kendi tercihi ile vatandaşlıktan çıkmış ancak ülkeye dönerek mallarını veya mevduatlarını alamamış eski Osmanlı vatandaşlarının haklarını da gözetmiştir. Bu çalışmanın ilk sayfalarında bahsedilen, Ermenilerin mallarına bir Türk orta sınıf yaratma amacıyla el konulduğu ve soykırımın da bu amaçla yapılmış olduğu, Türk hükümetinin de Osmanlı’daki bu politikayı devam ettirdiği iddiası, söz konusu tazminat anlaşması ile dahi açıkça çürütülmüştür. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi, buna rağmen gelmemiş kişiler için dahi uzun bir süre bu mal ve mevduatlar korunmuş, ancak hiçbir hak talebi olmadığında hazineye kaydedilmiş, taşınmaz mallar ise iktisap yolu ile elde edilme yolu kapalı tutularak koruma altına alınmıştır. Ne Osmanlı, ne de Türk devleti Ermeni mallarının kamulaştırılmasında hukuka aykırı davranmıştır; aksine Osmanlı Ermenilerinin hakkının korunması amacıyla ayrıntılı hukuki mevzuat yaratılmış, bu mevzuat içtihat ile sağlamlaştırılmış ve günümüzde de geçerliliği korumaktadır.

Ne Osmanlı, ne de Türk devleti Ermeni mallarının kamulaştırılmasında hukuka aykırı davranmıştır; aksine Osmanlı Ermenilerinin hakkının korunması amacıyla ayrıntılı hukuki mevzuat yaratılmış, bu mevzuat içtihat ile sağlamlaştırılmış ve günümüzde de geçerliliği korumaktadır.

İddiaların İncelenmesi

Bu ihtilafların mevcut ulusal yasalar ve ulusal yargı çerçevesinde ele alınması gerekir.³⁴ Başka bir anlatımla, eski Osmanlı topraklarındaki, bugünkü Türkiye’deki bir uygulama konusunda tazminat talebinde bulunan

32 “While ... the Commission did not consider the[] claims of naturalized citizens of Turkish origin [in reaching the amount of the lump sum settlement], the Agreement of October 25, 1934 concluded by the two Governments was framed to effect a final settlement of all outstanding claims of the nationals of each country against the other...” in Fred K. Nielsen (1937) *American-Turkish Claims Settlement under the Agreement of December 24, 1923 and Supplemental Agreement Between The United States and Turkey* Washington, U. S. Govt. print. Office, s. 15

33 Age. s.178

34 *United States v. Belmont* (No. 532) 85 F. (2d) 542 Uluslararası hukuka göre, zararın oluştuğu tarihte ABD vatandaşı olmayan kişilerin talepleri ABD tarafından üstlenilmez, desteklenemez. Ancak *Austria v. Altman* davası vatandaşlık konusunda yeni bir içtihat geliştirmiştir.

kişiler, bu konuyu Türkiye’de yetkili yargı önüne taşımak durumundadırlar. Bu kişiler Türk yargısından istedikleri sonucu alamazlar ise, Türkiye’nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde, Türkiye’deki tüm yargı yollarını tükettikten sonra -Türkiye AIHM’in yetkisini tanıdığı cihetle- davalarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AIHM) belirli koşullarda taşıyabilirler.

Davacı Ermeniler Osmanlı topraklarında ve Türkiye’de uğradıkları zararları konu alan bir dava açmışlardır. Ancak bunu Türkiye ve kurumlarının ABD’de yürüttüğü ticari faaliyetler ile ilişkilendirme yoluna gitmişlerdir. Asıl konu Osmanlı topraklarında ve Türkiye’de uğranan zararlar olduğundan davalı Türkiye ve kurumlarının ABD yargısı önündeki egemen bağışıklığına istisna olarak gösterilen gayriticari zarar istisnası uygulanabilir değildir.³⁵ Nitekim FSIA’in 1605 (a) (5) maddesine göre “... hem haksız eylem hem de zararın her ikisi[nin] de ABD egemenliği altındaki toprakta vuku bulması” gerekmektedir.³⁶

Davacılar, atalarının mallarının uluslararası hukuka aykırı olarak ellerinden alındığı savını öne sürmektedir. 1948 Sözleşmesi, bir devletin ulusal mahkeme önünde yargı bağışıklığını kaldıran hiç bir hüküm içermemektedir.³⁷ Ayrıca “uluslararası hukukta öncelikli/üstün nitelikli kuralların varlığını” vurgulayan *jus cogens* prensibinin ihlali iddiası, Türkiye’nin Amerikan mahkemesi önündeki yargı bağışıklığını ortadan kaldırmaz.³⁸

KSHUY 354.4 Maddesi ve Sigorta Davaları

Ermenilerin Amerikan mahkemeleri önünde soykırım iddialarının propagandasını yapmak üzere açtıkları ilk davalar Bakalian ve Davoyan davaları değildir. Bundan çok daha önce bazı ABD vatandaşı Ermeni

35 FSIA 1605 (a) (5) maddesine göre “A foreign state shall not be immune from the jurisdiction of courts of the United States... not otherwise encompassed, in which money damages are sought against a foreign state for personel injury of death, or damage to or loss of property, occuring in the United States and caused by the tortious act or omission of that foreign state or of any official or employee of that foreign state while acting within the scope of his office or employment, except this paragraph shall not apply to A) any claim based upon the exercise or performance or the failure to exercise or perform a discretionary function regardless of wheter the discretion be abused or B) any claim arising out of malicious prosecution, abuse or process, libel, slander, misinterpretation, decelt or interference with contract rights.”

36 Argentine Republic v Amerada Hess Shipping Corp 488 U.S. 428 (109 S.Ct. 683, 102 L.Ed.2d 818) “...Under the commercial activity exception to the FSIA, 1605(a)(2), a foreign state may be liable for its commercial activities “outside the territory of the United States” having a “direct effect” inside the United States. But the noncommercial tort exception, 1605(a)(5), upon which respondents rely, makes no mention of “territory outside the United States” or of “direct effects” in the United States...”

37 Jacob Sampson v Federal Republic of Germany et al No. 97-3555. ABD uyruklu Holokost kurbanlarının ABD’de açtıkları davada, Soykırımı Sözleşmesinin Almanya’nın FSIA’da öngörülen egemenlik muafiyetini ortadan kaldırmadığı belirtilmiştir.

38 Aynı davanın karar metninde şu ifadeler yer almaktadır. “...Congress did not create an implied waiver exception to foreign sovereign immunity under the FSIA for jus cogens violations...”

avukatlar (başta Mark Geragos olmak üzere, Vartkes Yeghiayan, Brian Kabateck ve William Shernoff) soykırım iddialarını dayanak göstererek Osmanlı İmparatorluğu döneminde Osmanlı topraklarında faaliyet göstermiş ve özellikle Ermeni kökenli Osmanlı vatandaşlarına hayat sigortası poliçeleri dağıtmış şirketlere³⁹ karşı davalar açmışlardır. Nitekim KSHUY 354.4 ve 354.45 sayılı maddeler sırf bu davalara hukuki zemin hazırlayabilmek üzere Ermenilerin kalesi durumundaki Los Angeles'ta Diaspora'nın girişimiyle çıkarılmış kanun maddeleridir. İşte bu kanun maddelerinin kendilerine sağladığı hukuki avantaj ile sigorta şirketleri aleyhine açılan davalar, günümüzde hâlâ devam eden ve yukarıda incelenen davalar açısından önemli hukuki sonuçlar doğurmuştur.

Öncelikle Şubat 2004'de New York Life Insurance (NYLI) şirketine sigorta poliçesi sahibi atalarının soykırıma uğradığı ve hayat sigortası poliçelerinin bedelinin ödenmediği gerekçesiyle dava açılmıştır. Yukarıda bahsedilen KSHUY'nın ilgili maddelerindeki "Ermeni soykırımı kurbanları" tanımı dâhilinde sigorta şirketleri ve poliçeleri ile ilgili düzenlemeler hatırlanacaktır. Açılan kolektif davanın aleyhine sonuçlanacağı korkusu ile NYLI şirketi anlaşma yoluna gitmiş ve Ermenilere 20 milyon dolar tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Bu meyanda açılan ikinci davada davalı Fransız AXA şirketi de yine pazarlık yolunu seçmiş ve 17 milyon dolar ödemeyi kabul etmiştir.⁴⁰ Dikkat edilirse her iki davada da şirketler pazarlık yapma yoluna başvurmuş ve davalar sonuçlandırılmamıştır. Her iki davada şirketlerin ilk savunmasında yer alan bir iddia dikkat çekicidir: 354.4 sayılı madde Amerikan Anayasası'na aykırıdır, çünkü bu yasama ile Kaliforniya eyaleti federal hükümetin dış politika yürütme yetkisini ihlal etmiştir.⁴¹ Ancak fazla ısrarcı olmamışlar ve anlaşma yoluna giderek yukarıda belirtilen tazminatları ödemeyi seçmişlerdir.

39 Murat Koraltürk ve Fatih Kahya (2009) "Mal Canın Yongasıdır" David M. Kohen Koleksiyonundan Belgelerle Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul. Osmanlı İmparatorluğu'nda resmi kayıtlara göre tespit edilebilen ilk sigorta şirketi Neos Triton olup, faaliyete geçme tarihi 1848 olarak saptanmıştır. Neos Triton sonrasında kurulan veya ülkeye gelen sigorta şirketleri Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerini denetimsiz bir şekilde 1887 yılına kadar sürdürmüşlerdir. 1887 yılında Yorgaki Anastayadi Efendi tarafından hazırlanan ve Avrupa'da faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin buldukları ülkelerde denetlenme usullerinin incelendiği rapor ile Osmanlı topraklarındaki sigorta şirketlerine dair düzenlemeler yapılmıştır. 1906 yılında benzer bir düzenleme daha yapılmıştır. 1914 yılı itibarıyla Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin sayısı 170 olarak verilmektedir. Bu şirketlerden 72 tanesi hayat sigortası branşında faaliyet göstermekteydi. Bu şirketlerden 26'sı İngiltere, 3'ü ABD, 13'ü Fransa, 8'er şirket ise Almanya ve Avusturya menşelidir. Ayrıca diğer Avrupa ülkeleri ile Rusya'nın da hayat sigortası şirketleri bulunmaktaydı. Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren sigorta şirketleri, yabancı ülkelerde kurulmuş, ülkede şubeleri vasıtaları ile faaliyet gösteren şirketlerdi.

40 Her iki davadan kazanılan paraların akıbeti tartışmalıdır. Nitekim bu davalar sonrasında avukatlar arasında ciddi anlaşmazlıklar başlamış ve birbirlerinden davacı olmuşlardır. Basında çıkan haberlere göre avukatlar, Ermeni müvekkillerine ve onların derneklerine ödenmesi kararlaştırılan paraları kendi hesaplarına aktarmışlardır. Garen Yegparian (2010) "We'll Sue!" *Armenian Weekly*, 27 Aralık 2010; "Geragos Sues Yeghiayan Alleging Fraud in Genocide Survivor Settlements" *Asbarez*, 14 Mart 2011

41 Marootian v New York Life Insurance Company; NYLI şirketinin iddiasına göre KSHUY 354.4 ile Kaliforniya eyaleti "çok hassas bir dış politika meselesinde resmi bir tutum takınmıştır... Ermeni soykırımının tanınması..."

KSHUY 354.4 Maddesi'nin İptaline Giden Süreç: Movsesian Davası

Movsesian davasında, Vazken Harry Movsesian, Garu Arzumanyan, Miran Hageryan, Ara Haceryan adlı ABD vatandaşları, kendi adlarına ve kendileri ile “benzer durumda olan binlerce yetişkin vatandaş, engelli kişi, öksüz ve kamu çıkarı için harekete geçenler adına” ataları tarafından yapılan sigorta sözleşmeleri çerçevesinde, kendilerine ödeme yapılması için, Alman Münih Reasürans (MÜ-REA) ile Alman Victoria ve Ergo sigorta şirketlerine dava açmışlardır. Davayı gören mahkemenin Alman Sigorta Şirketi aleyhine verdiği karar temyize taşınmış ve temyiz mahkemesi 20 Ağustos 2009 tarihinde ikiye karşı bir çoğunlukla bu kararı bozmuştur. Temyiz mahkemesi, ABD yürütme erkinin Ermeni soykırımını tanımadığına, bu itibarla Başkanın dış politikasının usul yasasına göre öndegeli mi bulunduğuna, KSHUY'nın 354.4 maddesinin ABD dış politikasına açıkça aykırı olduğuna karar vermiştir. Ancak Temyiz Mahkemesi kendi kararını ikiye bir oy çokluğu ile tam bir yıl sonra 10 Aralık 2010 tarihinde bozmuştur.⁴²

Kararı bozan yargıç heyeti çoğunluğunun gerekçeleri açısından önceki davalar ile örtüşen nokta, esas itibarı ile Ermeni soykırımından açıkça söz eden KSHUY 354.4 maddesinin Dış İlişkiler Doktrini⁴³ ile çelişkili ve ona aykırı olup olmadığı meselesidir. (MÜ-REA) Şirketi – davada, KSHUY'nın 354.4 maddesindeki Ermeni soykırımını tanımlayan ifadenin ABD yürütme erkinin uygulaması ile uyuşmadığını, sözde Ermeni soykırımı konusunda Federal Hükümetin sarıh bir tanıma politikası bulunmadığını belirtmiştir. Temyiz Mahkemesi *Amerika Sigorta Birlikleri/Garamendi*⁴⁴ davasına atıfla, “Ermeni soykırımı” konusunda uygulama düzenlemesi olmadığını saptadığını belirtmiştir. MÜ-REA, ABD yürütme erkinin pozisyonunu vurgulamak için şunları örnek göstermiştir:

- a) 2000 yılında Temsilciler Meclisi 596 sayılı karar ile Ermeni soykırımının tanınması girişimi, Başkan Clinton ve hükümetin, 596 sayılı kararın ABD'nin Balkanlarda ve Orta Doğu'daki çıkarlarını olumsuz şekilde etkileyeceğini öne sürerek yaptığı müdahale sonucu oya sunulmamıştır.
- b) 2003 yılında 193 sayılı yeni bir karar tasarısı Meclise sunulmuş, 1948 Soykırım Sözleşmesi'ne atıfta bulunularak “Ermeni Soykırımı”

42 United States Court of Appeals for the Ninth Circuit No.07-56722.D.C. No. CVV-03-09407.CAS-JWJ

43 *Medellin v Texas* 552 U.S. 491,531-3 (2008) “Bir Eyalet Hükümetinin bir eylemi Federal Hükümetin dış ilişkiler alanındaki yetkileri ile çatışırsa, bu konuda Federal Hükümetin kararı geçerlidir.” Buna mukabil, yürütmenin her eylemi ya da söylemi öndegelim sağlamaz.

44 *American Ins. Assn. v. Garamendi* - 539 U.S. 396 (2003)

terimi kullanılmıştır. Bu karar tasarısı da Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın müdahalesi sonucu gündeme alınmamıştır.

- c) 2007 yılında Temsilciler Meclisi'ne yukarıda sözü edilen 596 sayılı tasarısı ile aynı metni içeren 106 sayılı karar tasarısı sunulmuş, ancak Başkan Bush'un bu tasarının kabul edilmesi durumunda "teröre karşı savaş" politikasının olumsuz etkileneceğini açıklaması ve müdahale edilmesi sonucu bu tasarısı da oylanmamıştır.

Yargıçlar kurulunun itirazlarına gerekçe oluşturan karşı tezler şunlardır:

- a) Temsilciler Meclisi'nin 1975 yılında tüm soykırım kurbanları, özellikle "Ermeni soykırımı" mağdurları için, 148 sayılı karar ile anma günü ilan etmesi
- b) 1984 yılında Temsilciler Meclisi'nin, Ermeni asıllı bir buçuk milyon Ermeni ve diğer "soykırım kurbanlarını" anmak üzere 247 sayılı kararı kabul etmesi.
- c) Yürütme organının Ermeni soykırımını betimleyen terimler kullanmış olması.⁴⁵
- d) Yaklaşık 40 ABD Eyaleti'nin "Ermeni soykırımı"na tanıma yönünde aldığı kararlar ve Federal Hükümet'in bu kararlara itiraz etmemiş olması.

Böylece Mahkeme yargıçlarının üçte iki çoğunluğuyla yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde, "Federal Hükümet'in Ermeni Soykırımı teriminin Kaliforniya'da kullanılmasını yasakladığı sonucuna varamayacağını, KSHUY'nın 354.4 maddesine karşı gelen açık bir federal politika kararı bulunmadığı" kararına varmış "Kaliforniya belirli bir dönemle ilgili olarak sigortalıya özel bir uygulama yapmakla" yetkisini aşmamıştır... Diğer 39 eyalet de Ermeni soykırımını resmen tanıdığı cihetle, sigorta sanayi ile ilgili 354.4 maddeye ilişkin düzenlemenin dış politika üzerinde ancak arızı (*incidental*) bir etkisi olabilecektir" açıklamasını getirmiştir. Yani yargıçlar Kaliforniya Özel Hukuk Usul Yasası'nın 354.4 maddesinin, Federal Anayasa tarafından ortadan kaldırılmadığını, Ermeni soykırımına atıf yapılmasını engelleyen açık bir federal politikanın bulunmadığını,

45 1998 yılında Başkan Clinton, Osmanlı İmparatorluğunda 1915-1923 yılları arasında bir buçuk milyon Ermeni'nin sürgününü ve katliamını resmen beyan ve kabul etmiştir. (Pub. Papers 617, 24 Nisan 1998) 1981 yılında Başkan Reagan, açıkça, daha önce vuku bulan Ermeni soykırımı gibi, Kamboçya Soykırımı... ve Holokost'tan alınan dersler hiç bir zaman unutulmayacaktır" (24 Nisan 1981 demeci No.4838) Ayrıca Başkan Obama'nın kullandığı Meds Yeghern terimi de bu meyanda gösterilmektedir.

Kaliforniya Eyaleti'nin, sigorta sanayini düzenleme çabasının, geleneksel Eyalet çıkarı çerçevesinde olduğunu karara bağlamıştır.

Mahkemenin yargıçlarından David R. Thompson verdiği karşı mütalaada bu karara muhalefetinin sebeplerini açıklamıştır. Thompson'a göre ABD Başkanı Ermeni soykırımını tanımamış, son on yılda Temsilciler Meclisi'nin Ermeni soykırımını tanıma konusunda çeşitli girişimlere rağmen her seferinde yürütme erki buna karşı çıkmış, Federal hükümet bu trajik ve korkunç olayları soykırım olarak tanımama konusunda açık irade göstermiş ve söz konusu KSHUY 354.4 maddesi federal politikaya açıkça aykırı bir politika benimsemiştir.⁴⁶

En son verilen çelişkili karara mahkeme heyetinin fikir değiştiren üyesi herhangi bir açıklama sunmamıştır. Böylesine bir karar değişikliğinin, hukuki güvenilirliği ne kadar zedelediği açıktır. Nitekim bu karara sert itirazlar da gelmiştir. Hatta Türkiye Cumhuriyeti de mahkemeye *Amicus Curiae* göndererek, 354.4 maddesinin tamamen Türk-Amerikan ilişkilerini ilgilendirdiğini, Türkiye devletinin hiçbir Amerikan forumunda geçmişi ile ilgili olarak soykırım suçlamasında bulunmasına razı olmadığını ifade etmiş, Türkiye-ABD ikili ilişkileri ile ilgili olarak hiç kimsenin taraf ülkelerden daha yetkin olmadığını bildirmiştir.⁴⁷ Böylece Türkiye, bir Amerikan eyaletinin kendi yasama organının sigorta poliçe sahiplerinin korunması adı altında ABD federal dış politikasını nasıl etkileyeceğini de göstermeye çalışmıştır. Ayrıca MÜ-REA karara itiraz etmiş ve mahkemenin tüm üyelerinden oluşan bir panelin (*en banc*) yapılması talebinde bulunmuştur. Bu panel 14 Aralık 2011 tarihinde gerçekleştirilmiş ve her iki tarafın avukatları 11 üyeli mahkeme önünde son defa 354.4 sayılı maddenin uygulanabilirliği, Kaliforniya eyaleti yasama organının yetki alanı ve 354.4 sayılı maddenin Anayasa'ya uygunluğuna dair görüşlerini beyan etmişlerdir.

Mahkeme, Aralık 2011'de yapılan duruşma ve 354.5 sayılı maddenin Dış Politika Doktrini açısından incelenmesi sonucunda 23 Şubat'ta yayınlanan kararında şu sonuçlara varmıştır:

46 Yargıç aşağıdaki hususları delil olarak sunmuştur: 10 Ekim 2007 tarihli Beyaz Saray Basın Sözcüsü Basın bildirisinde, Temsilciler Meclisi'nin 106 sayılı karar tasarısına Başkanın karşı olduğunu altı çizilmektedir. 11 Ekim 2007 tarihli Beyaz Saray basın toplantısında sözcü Dana Perino, "Başkan bu konuya yaklaşım konusunda en doğru yolun, olaylar hakkındaki duygularımızı, yasa ile değil Başkanlık mesajları ile anlatmak olduğuna inanmaktadır" demiştir. Thompson'a göre "...ABD Yüksek Mahkemesi, dış ilişkileri yürütme erkinin öncelikle, hatta sadece federal hükümete ait olduğunu karara bağlamıştır." *Movsesian v. Victoria Versicherung AG*, 578 F.3d 1052, 1060 (9th Cir. 2009) Bu konuda detaylı inceleme için bkz. Tacar (2011) s. 251- 254

47 Case: 07-56722 01.13.2011 Dkt Entry: 71-2 s. 1 Brief Amicus Curiae of the Republic of Turkey in Support of Appellants' Petition for Rehearing *En Banc*

1. ABD Anayasası, dış ilişkiler yürütme yetkisini açıkça federal hükümete vermiştir.
2. Dış Politika Doktrini'ne göre bu federal yetkiye müdahale eden/çelişen tüm federal kanunlara öndegelim uygulanır (*preemption*). Diğer bir ifadeyle bu kanunların geçerliliği kalmaz. Bu durum, iki farklı yolla saptanabilir.
 - a. Çatışma Öndegeli: Açık bir federal dış politika ile çelişmesi durumunda ortaya çıkmaktadır.
 - b. Yetki Alanı Öndegeli: Geleneksel eyalet yetki alanı dışında kalacak şekilde dış politika alanına müdahale ediyorsa ortaya çıkmaktadır.
3. ...Anayasa'nın federal hükümete verdiği dış politika yürütme yetkisi geniş yorumlanmaktadır. Öyle ki federal hükümet bir dış politika alanında belli bir tercih ortaya koymamış veya bir eylemde bulunmamış olsa dahi, eyaletlerin bu alanda kendi dış politikalarını belirlemeleri mümkün değildir. Nitekim eyaletlerin sahip olduğu geleneksel yetkiler göz önüne alındığında, 354.4 hem kendi geleneksel eyalet yetki alanı dışına çıkmakta, hem de federal hükümetin dış politika tercih özgürlüğüne müdahale etmektedir...
4. ...354.4 sayılı madde yalnızca belli sınıfa mensup bir gruba uygulanabilmektedir. Bu sebeple maddenin asıl amacı sigorta poliçelerinin tazmin edilmesi değil, belli dış gelişmeler sonucu mağdur duruma düşmüş kişilere maddi bir tazmin ve dostça bir forum sağlamaktır. Ancak bu, geleneksel eyalet yetki alanı dışında kalan bir amaçtır...
5. ...354.4 tesadüfi veya dolaylı olmaktan çok daha fazla bir biçimde dış ilişkilere etki etmektedir. Bu madde belli bir dış politika meselesine dair çok açık görüş beyanında bulunmaktadır... Bu madde Osmanlı İmparatorluğu'nun eylemlerine siyasi bir anlam ile yüklenmiş "soykırım" etiketini yapıştırmakta ve "Ermeni Soykırımı Kurbanlarına" sempati göstermektedir... Nitekim açık bir şekilde tezat oluşturan bir dış politika bulunmasa dahi, bir eyalet kendi dış politikasını belirleyerek anayasayı ihlal edebilir...
6. Sonuç olarak 354.4 belli bir dış politika meselesinde farklı bir görüş bildirmektedir. Dış politika alanına etkisi dolaylı veya istemsiz değildir. Tam aksine 354.4 dış politika konusunda çok belli siyasi bir

mesaj vermeyi amaçlamaktadır. “Ermeni Soykırımı Mağdurlarına” tazminat verilmesi politikası, Kaliforniya mahkemelerini sigorta şirketleri konusunda tek forum olarak dayatmakta, çok sınırlı sayıda belli bir sınıf insan için zaman aşımı ilkesini gereğinden fazla uzatmaktadır. Bu sebeplerle mahkeme 354.4’ü bundan sonra kullanmayacak ve kararını ona göre alacaktır.⁴⁸

Bu karar Movsesian davasının Alman MÜ-REA lehine sonuçlanmasını sağlamıştır. Böylece ABD mahkemelerinde “Ermeni Soykırımı” ifadesinin kullanılması ve bu yönde hukuki bir girişim başlatılması, Amerikan hukuk sistemine “Ermeni Soykırımı” temelinde bir ifadenin sokulmaya çalışılması, her ne şekilde olursa olsun ABD dış politikasını etkileyebileceğinden artık imkânsız hale gelmiştir.

Movsesian kararında en dikkat çekici ifade karar metninin 16ncı sayfasında yer alan “siyasi bir anlam yüklenmiş ‘soykırım’ etiketi” ifadesidir.

Amerikan mahkemesi, kanunda yer alan “Ermeni soykırımı” ifadesinin siyasi bir etiket olduğunu açıkça tespit etmiştir.

Bizim görüşümüze göre Movsesian kararında en dikkat çekici ifade karar metninin 16ncı sayfasında yer alan “siyasi bir anlam yüklenmiş ‘soykırım’ etiketi” ifadesidir. Amerikan mahkemesi, kanunda yer alan “Ermeni soykırımı” ifadesinin siyasi bir etiket olduğunu açıkça tespit

etmiştir. Daha da önemlisi böyle bir ifadeye dayanarak, “Ermeni Soykırımı kurbanlarına” sempati göstermenin de bir eyaletin kendisine Anayasa tarafından verilen yetki alanının dışına çıktığı saptamasını yapmıştır.

Zaman Aşımı Sorunu

Bu davada Amerikan mahkemesi Türk yasalarının öngördüğü zaman aşımı sürelerini dikkate almamıştır. Ancak bu konuda emsal kararlar bulunmaktadır.⁴⁹ Davacı, soykırım suçunda zaman aşımı olmayacağını ileri sürecek olsa bile, söz konusu eylemlerin soykırım olup olmadığı yetkili mahkemelerce tespit edilmemiştir. Aslında tam da bu sebepten dolayı davacıların ortaya çıkarmaya çalıştığı hukuki durumun, aslında soykırım iddialarının Amerikan mahkemeleri önünde tartışmaya açılma gayretinden ibaret olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Saltzman ve Neuwirth’in Movsesian davasının *En Banc* jürisinin toplanmasından önce yazılmış olan ve davanın seyrini çok iyi tespit eden çalışmasında zaman aşımı süresinin en basit haliyle çoktan aşılmış olduğu ve Amerikan mahkemelerinde

48 Movsesian v. Victoria Versicherung AG No. 07-56722 D.C. No. CV-03-09407- CAS-JWJ

49 Huynh v. Chase Manhattan Bank, 04-56105 (2006)

medeni hukuk davaları açısından zaman aşımı süresinin en fazla 6 yıl olduğu ifade edilmektedir. Saltzman'a göre istisnalar çok azdır.⁵⁰

Lozan Hükümleri'nin Geçerliliği

Lozan Anlaşması ve ona ekli Protokoller ve Af Bildirgesi'nin 6ncı paragrafında, Türk devleti İngiliz ve Fransızlar tarafından 1918'den 1922'ye kadar olan dönemde Türkiye sınırları dışında kalan Ermenilerin geri dönüşü ve mallarının iadesi hususunda alınan önlemlere riayet etmeyi kabul etmiştir.⁵¹ Bu kural, ikamet ettiği yerden isteyerek veya zorla ayrılmış bulunan ve mütareke ile işgal döneminde evlerine dönen kimseleri ilgilendirir. Bu paragrafta göre dönmek isteyen Ermeniler gelebilecek ve mallarını alabilecek, bu tarihlerde hâlihazırda Türkiye sınırları içinde bulunan ve malları iade edilmiş Ermenilerin durumu ise değişmeden kalacaktı. Ermenilerle ilgili Lozan düzenlemeleri arasında en önemlileri 65-72nci maddelerdir.⁵² Ancak bu maddelerde Ermenilere doğrudan atıfta bulunulmamaktadır. Gündüz Aktan bu temkinli yaklaşımı şöyle açıklamaktadır:

İnsan hakları hukukunun genel anlamı ve işlevinin doğal sonucu olarak bu şekilde atıfta bulunulması esasen gerekmemekle birlikte, Türk heyetinin Lozan Barış Antlaşması'nın içinde Ermenilere ayrıca ve açıkça atıfta bulunulmasından kaçınılmış olduğu da söylenebilir. İktisadî hükümler içinde, "mallar, haklar, menfaatler" olarak isimlendirilen bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde, tehciire tabi tutulmuş olanların tüm hukuku ve tüm çıkarları korunmaktadır.⁵³

50 David Saltzman ve Esther Neuwirth (2011) "Ten Years of Litigation by Heirs of Ottoman Armenians for Unpaid Insurance Proceeds: An End in Sight?" *Middle East Critique* Vol. 20. No. 3, s. 341 dipnot 2

51 "Bütün devletlerin duymakta olduğu genel barış isteğini paylaşan Türk Hükümeti, savaş yüzünden dağılmış aileleri bir araya getirmek ve meşru hak sahiplerini mallarına yeniden kavuşturmak amacıyla, Mütrefiklerin koruyuculuğu altında ve 20 Ekim 1918 tarihiyle 20 Kasım 1922 tarihi arasında yapılmış işlemlere itiraz etmeme niyetinde olduğunu beyan etmektedir." "Lozan Antlaşması'na Ek Genel Affa İlişkin Bildiri ve Protokol" İmza Tarihi: 24 Temmuz 1923, *Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler* der. Ömer Engin Lütem (2009) Terazi Yayıncılık, Ankara, s. 373

52 "Lozan Antlaşması'nın Ermenileri de İlgilendiren Bazı Maddeleri" *Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler* der. Ömer Engin Lütem (2009) içinde s. 366-370

53 "Yani bir Ermeni gelip, "Ben şu evimi kaybettim, bana bunu tazmin et, tazmin etmek zorundasın" demek hakkına sahiptir. Tehcir sırasında Suriye'de bulunan Ermeniler, tazmin taleplerini Suriye mandasını deruhte eden Fransa'ya yöneltilmişlerdir. Bu gibi meşrû hak ve menfaatleri Ermenilere tanımak karşılığında çok önemli bir şey de alınmıştır: Balkan savaşları sırasında Balkanlardan aynı şekilde Türkiye'ye gelmek zorunda bırakılmış olanların "malları, hakları ve menfaatleri" da aynı hükümler çerçevesinde korunmuştur. Yunanistan, Bulgaristan ve o tarihlerde Yugoslavya yerine "Hırvatistan, Slovenya ve Sırbistan" diye tanınan ülkedeki Türk ve Müslümanlara, bizim Ermenilere verdiğimiz hakların aynı tanımak zorunluluğu getirilmiştir. Bu hakları talep için belli bir süre belirlenmiş, çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü için bir de mahkeme kurulmuştur. "Muhtelit Hukuk Mahkemesi" olarak adlandırılan bu mahkemeler ceza mahkemeleri değil, hukuk mahkemeleridir ve Türkler yanında diğer çeşitli ülke yargıçlarından oluşturulmuşlardır." Gündüz Aktan (2009) "Lozan Barış Antlaşması ve Ermeni Sorunu" *Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler* der. Ömer Engin Lütem (2009) s. 29

Lozan Antlaşması'nın 65inci maddesine göre "İşbu Antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan bir ülkede bulunup Osmanlı Hükümetince olağanüstü savaş önlemlerine konu olduktan sonra, o ülkede egemenliğini sürdüren Bağıtlı Devletin bugün elinde bulunan kimliği belirlenebilecek mallar, haklar ve çıkarlar meşru hak sahiplerine, buldukları durumda, geri verilecektir."⁵⁴ 65-72nci maddelerde de öngörüldüğü üzere tehcire tabi tutulanların hakları korunmuştur. Ancak İstiklal Savaşı'ndan sonra, yeni bir dönem başladığı cihetle, hukuk düzeninde hakların kullanımı belli sürelerle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda malını geriye almak isteyenlere altı ay içinde olumlu bir yanıt verilmesi gerekiyordu. Bu yapılmadığı takdirde, bundan sonraki bir yıl içinde "muhtelit hukuk mahkemesine" başvurma hakkı tanınmıştır. Buna göre Lozan Antlaşması'nın imzalandığı tarihten başlayarak 18 ay içinde mülkiyet sorunlarının çözülmesi için nihai adımın atılması amaçlanmıştır.⁵⁵ Daha açık bir ifadeyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin herhangi bir hak ihlali tespit edilse ve kendilerine verilen süre içinde haklarını geri alamazlar da herhangi biri bu konuyu yargı makamları önüne getirebilecekti. Nitekim Türkiye, ABD ile yapılan tazminat anlaşması örneğinde de görüldüğü üzere, bu anlaşma dâhilinde hakkını aramamış kimselere dahi, anlaşmanın imzalanmasının üzerinden 10 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen geride kalan mal ve mevduatları ölçüsünde kayıplarının karşılanmasını sağlamıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Diaspora Ermenileri yalnızca ABD'de değil, dünyanın farklı köşelerinde tazminat taleplerini artık açık bir şekilde ilan etmektedir. En son 23-25 Şubat tarihlerinde Lübnan'da Kilikya Ermeni Katolikosluğu tarafından düzenlenen "Ermeni Soykırımı: Tanınmadan Tazminata" başlıklı geniş katılımlı uluslararası konferans, bu çerçevede en dikkat çekici olanıydı. Hâlihazırda Sevr'de 2011 yılının sonlarına doğru ve 2012'nin Mayıs ayında toplanan Batı Ermenileri Konferansı da uluslararası alanda Ermenilerin Türkiye'den tazminat taleplerinin çok daha yoğun bir şekilde dile getirilmesi kararı almıştır. ABD mahkemelerinde alınan bu sonuç, şimdilik tazminatlar konusundaki girişimlerin önünü kesecekse de, Ermenilerin bu yöndeki çabalarının 2015 yılına yaklaştıkça artarak devam edeceği gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

54 Lozan Antlaşması'nın Ermenileri de İlgilendiren Bazı Maddeleri" *Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler* der. Ömer Engin Lütem (2009) içinde s. 367

55 "65, 66, 68 ve 69. Maddelere dayanan istemler, işbu Antlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak, 6 aylık süre içinde yetkili makamlar önünde ve bu yoldan anlaşmaya varılmazsa, gene bu Antlaşmanın yürürlüğe konulması gününden başlayarak 12 aylık bir süre içinde Karma Hakem Mahkemesi önünde ileri sürülecektir." Lozan Antlaşması'nın Ermenileri de İlgilendiren Bazı Maddeleri" *Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler* der. Ömer Engin Lütem (2009) içinde s. 369

Ermeni kökenli Amerikan vatandaşları, Kaliforniya mahkemelerinde Türkiye Cumhuriyeti ve iki bankaya (Ziraat Bankası ve Merkez Bankası) “1915 döneminde soykırıma uğramış atalarının el konulan malları üzerinden zenginleşerek haksız kazanç elde etmek ve bu kazanç ile ABD topraklarında ticari faaliyet yürütmek” suçlaması ile açtıkları iki farklı davada Türkiye ve iki bankadan milyonlarca dolarlık tazminat talep etmektedirler. Sigorta davaları, “soykırıma” uğrayan atalarının sigorta poliçelerinin tazmin edilmemesini konu alan özel hukuk davaları iken, bu defa devletlerin uluslararası alanda (ve ABD mahkemelerinde) yargı bağışıklığını tartışmalı hale getirmeye ve Türkiye’yi Amerikan mahkemelerinde soykırım tartışması içine çekmeye çalıştıkları iki dava görülmektedir. Konu, birçok sorunu akla getirirse de şimdiye kadar bu iki dava, temel olarak iki nokta üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır:

1. Türkiye Cumhuriyeti’nin yargı bağışıklığını Amerikan mahkemeleri önünde sınırlandıracak olan “soykırım” sonucu elde edilmiş kazanç iddiasını görüşmek uluslararası hukuka uygun mudur? Bir Amerikan mahkemesinin haksız kazanç yoluyla ticari faaliyeti tespit amacıyla da olsa, başka bir devletin soykırım yapıp yapmadığını tespit etmeye yetkisi veya otoritesi var mıdır?
2. Osmanlı devletinin 100 yıl önce yaptığı bir eylemin haksız kazanç doğurup doğurmadığını Amerikan mahkemesi nasıl görüşebilir? Amerikan mahkemesinin bu konuda yetkili olabilmesi için, mağduriyet iddiasında olan davacıların atalarının Amerikan vatandaşı olması gereklidir.⁵⁶ Tehcir’e uğrayan Ermeni kökenli Osmanlı vatandaşları tehcir sırasında vatandaşlıktan atılmışlar mıdır?⁵⁷ Tehcir, bir “sınırdışı etme” eylemi midir? Bu son iki sorunun cevabı çok açık: Osmanlı Ermenileri tehcir sırasında Osmanlı vatandaşıdır; tehcir Osmanlı sınırları içerisinde cereyan etmiştir.

Bu iki kritik konu üzerinde ilerleyen tazminat davalarını daha da sorunlu hale getiren birçok başka tarihsel gerçek bulunmaktadır: Ermeni Emval-i

56 Austria v Altman (03-13) 541 U.S. 677 (2004) Yargıç Kennedy, Altman davasında karara yönelik muhalefetine vatandaşlık konusunun hem FSIA hem de Amerikan yargısı açısından nasıl sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymuştur. Yargıç Kennedy’ye göre “Mahkeme’nin yabancı ülkeleri Yürütme erkini baskı altına almaya davet etmesinin en ciddi sonucu dış politikada meydana gelen değişiklikler ve nüanslara dayanarak dava açan yabancı ülke vatandaşları açısından tutarsız sonuçlar alınması riski ile karşı karşıya bırakması ve çok hassas bir alan olan dış ilişkilere olası istikrarsızlıklar getirmek olacaktır.”

57 Böyle bir düzenleme, kanun, emir veya herhangi bir hukuki veya siyasi karar mevcut değildir. Öyle dahi olsa, Lozan’da vatandaşlık ile ilgili düzenlemeler çok açıktır. Lozan Anlaşması’nın 31. maddesi “Türkiye’den ayrılan ve 30 madde gereğince otomatik olarak yeni ülkesinin vatandaşlığını kazanan bireylerin, iki yıl içinde Türk vatandaşlığını geri alma haklarının bulunduğu” hükme bağlamıştır. Türkiye dışında bulunan ve Türk vatandaşlığını korumak isteyen tüm Osmanlı yurttaşlarına, isterlerse, Türkiye’ye dönme hakkı tanınmıştır. Bundan yararlanan pek çok Ermeni Türkiye’ye dönmüştür. Bunlar daha sonra yeniden göç etmişler ise, kendi kararları ile Türkiye’den ayrılmışlardır. Tacar (2011) ss. 267-268

metrukesi ile ilgili hukuki mevzuatın tutarlılığı ve uygulanması, geri dönen Ermenilerin mal ve emlakının kendilerine geri verilmiş olması, bu konunun daha sonra Lozan'da ve Ermenistan ile yapılan Kars Anlaşması ile kesin bir şekilde çözülmüş olması, ayrıca Amerika'ya göç etmiş Ermenilerin talebi üzerine ve uzun süren müzakereler sonunda Amerikan hükümetine Ermenilere ödenmek üzere 1,3 milyon dolar tazminat ödenmesinin (iki devlet arasında bir iyi niyet göstergesi olarak) kabul edilmesi vb.

Diaspora Ermenilerinin Amerikan mahkemelerinde Türkiye'den tazminat alabilmek için giriştiği bu mücadelenin asıl sebebi tabi ki sözde gasp

Diaspora Ermenilerinin Amerikan mahkemelerinde Türkiye'den tazminat alabilmek için giriştiği bu mücadelenin asıl sebebi tabi ki sözde gasp edilmiş mallarının tazmin edilmesi değil, "soykırım" iddialarının Amerikan yasaları ve hukuk sistemine yerleştirilmesini sağlamak ve Türkiye'yi 2015 öncesinde ya bu tartışmanın tarafı haline getirmek ya da bu iddiaları Türkiye'ye uygulanacak baskı ile kabul ettirmeye çalışmaktır.

edilmiş mallarının tazmin edilmesi değil, "soykırım" iddialarının Amerikan yasaları ve hukuk sistemine yerleştirilmesini sağlamak ve Türkiye'yi 2015 öncesinde ya bu tartışmanın tarafı haline getirmek ya da bu iddiaları Türkiye'ye uygulanacak baskı ile kabul ettirmeye çalışmaktır.

Bakalian ve Davoyan davalarında Osmanlı devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bugünkü haksız kazancının dayanağı olarak Poochigian yasasında ifade edilen (böylece tanındığı varsayılan) "Ermeni soykırımı kurbanı" ifadesi (KSHUY 354.4) gösterilmekteydi. Yani her iki davada da temel dayanak noktalarından birisi, Movsesian kararı ile geçersiz kılınan kanundur. Böylece mahkeme, daha önce kanunla sabitlendiği/kabul edildiği

varsayılan soykırım iddialarını geçersiz kıldığından, en başından beri bir uluslararası hukuk konusu olan soykırımın tespit ve cezalandırılması hususunda kendine atfettiği yetkiyi de ortadan kaldırmaktadır. Nitekim Amerikan mahkemeleri önünde devletlerin yargı bağımsızlığına istisna oluşturan 1605 sayılı kanun maddesi (FSIA 1605) ABD mahkemelerini bir devletin uluslararası hukuka aykırı eylemini tespit etmekle görevlendirmiş olmadığından, Bakalian ve Davoyan davalarının çıkış noktası olan "Ermeni soykırımı" iddiası da geçersiz kılınmıştır. Zaten Amerikan mahkemelerinin Kaliforniya'daki kanunun geçersiz olmadığını tespit etmesinden evvel, "soykırımın" tespit edilmesi ve cezalandırılması için yapılan uluslararası hukuk düzenlemelerini dikkat almaları gerekmektedir, aynı Movsesian davasında olduğu gibi.

KAYNAKÇA

AKTAN, Gündüz (2009) “Devletler Hukukuna Göre Ermeni Sorunu”
Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler der. Ömer Engin Lütem (2009)
Terazi Yayıncılık, Ankara

AKTAR, Ayhan (2006) *Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm* İletişim Yayınları: İstanbul.

BAGHDJIAN, Kevork K. (2010) *The Confiscation of Armenian Properties by the Turkish Government said to be abandoned* Published by Khatchig Babikian Literary Fund No.3 Antelias:Lebanon

BAZYLER, Michael J. (2002) “The Holocaust Restitution Movement in Comparative Perspective”, *Berkeley Journal of International Law*, Volume: 20, Issue: 1

- (2011) “From ‘Lamentation and Liturgy to Litigation’: The Holocaust-Era Restitution Movement as a Model for Bringing Armenian Genocide-Era Restitution Suits in American Courts” *Marq. L. Rev.* Sayı. 95

BROWN, Philip Marshall (1927) “The Lausanne Treaty” *The American Journal of International Law* Vol. 21, No. 3

ÇİÇEK, Kemal (2011) “Türk-Ermeni Tazminat Antlaşması” *Ermeni Araştırmaları*, No: 37-38

DÜNDAR, Fuat (2010) *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)* İletişim Yayınları: İstanbul

HİGGİNS, R. (1982) “Asser Institute Lectures on International Law: Certain Unresolved Aspects of the Law of State Immunity”, *Netherlands International Law Review*, 29, ss. 265-276.

HİGHET, Keith and George Kahale III (1991) “International Decisions: Chuidian v. Philippine National Bank” *The American Journal of International Law*, Vol. 85, No. 2

KARACA, Taha Niyazi (2005) *Ermeni Sorununun Gelişim Sürecinde Yozgat'ta Türk-Ermeni İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

KARAGUEUZIAN, Hrayr S. and Yair Auron (2009) *A Perfect Injustice: Genocide and Theft of Armenian Wealth* Transaction Publishers, New York

- KARDEŞ, Selahaddin (2008) “*Tehcir*” ve *Emval-i Metruke Mevzuatı*, Maliye Bak. Strateji Gel. Bşk. Yayınları: Ankara; Ayrıca hukuki bir inceleme için Önder Aytaç (2012) “Emval-i Metruke” *Adalet Dergisi* Sayı: 42
- KORALTÜRK, Murat ve Fatih Kahya (2009) “*Mal Canın Yongasıdır*” *David M. Kohen Koleksiyonundan Belgelerle Osmanlı İmparatorluğu’nda Sigortacılık*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.
- LÜTEM, Ömer Engin (2009) *Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler* der. Terazi Yayıncılık, Ankara
- NIELSEN, Fred K. (1937) *American-Turkish Claims Settlement under the Agreement of December 24, 1923 and Supplemental Agreement Between The United States and Turkey* Washington, U. S. Govt. print. Office
- ONARAN, Nevzat (2010) *Emval-i Metruke Olayı: Osmanlı’da ve Cumhuriyette Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi* Belge Yayınları: İstanbul
- ÖZDEMİR, Hikmet vd. (2010), *Ermeniler, Sürgün ve Göç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- SALTZMAN, David ve Esther Neuwirth (2011) “Ten Years of Litigation by Heirs of Ottoman Armenians for Unpaid Insurance Proceeds: An End in Sight?” *Middle East Critique* Vol. 20. No. 3
- SOYSAL, İsmail (1983) *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt* (1920-1945), T.T.K
- TACAR, Pulat (2011) “Türkiye’ye Karşı Hukuk Savaşı: Ermeni Asıllı ABD Vatandaşlarının ABD Mahkemelerinde Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Ziraat Bankası’na Açtığı Davalar” *Ermeni Araştırmaları*, 10. Yıl Özel Sayı No: 37-38.
- ÜNGÖR, Uğur ve Mehmet Polatel (2011) *Confiscation and Destruction: The Young Turk Seizure of Armenian Property* Continuum, London and New York
- YEGPARIAN, Garen (2010) “We’ll Sue!” *Armenian Weekly*, 27 Aralık 2010